

ПРИТЧА "ПРО КОЛЕКЦІОНЕРА" З РОМАНУ ГЕРТРУДИ СТАЙН "ПОХОДЖЕННЯ АМЕРИКАНЦІВ"

В строкатому полотні масштабного роману "Походження американців" читач час від часу стикається з невеличкими оповіданнями, які виділяються на тлі загального стильового малюнку твору. Наведемо їх у порядку, в якому вони з'являються у тексті та заради зручності аналізу назовемо їх: 1) *притча про батька й сина*; 2) *притча про священника й цирюльника*; 3) *притча про колекціонера*; 4) *притча про жінку з Плімутського Братства*; 5) *притча про молочника*; 6) *притча про людину, що біжить*.

Наскільки нам відомо, дослідники ще ніколи не намагалися комплексно аналізувати ці оповідки. Деякі з них (Р.Бріджмен, Д. Вокер, Б. Вілл) лише побіжно згадують окремі з цих епізодів, називаючи їх "анекдотами". Здається, що ці "оповідання" варті більш серйозної уваги. Виокремленні з тексту роману та озаглавлені, кожен з цих "текстів в тексті", які я назвала притчами, починають жити своїм життям і стають наче окремими творами. З іншого боку, подані у хронологічному порядку, тобто по мірі появи у тексті, вони, не маючи спільних тем, героїв чи проблематики, утворюють своєрідну єдність, дуже добре демонструючи поступові стилістичні зміни в романі. В певному сенсі притчі – квінтесенція стилістичної еволюції, через яку пройшла Гертруда Стайн в цьому романі. Саме ці притчі демонструють, що "нескінченне теперішнє" думок, вражень та почуттів авторки, своєрідний "мовоплин" її свідомого та підсвідомого досвіду, з яким стикаєшся в останніх розділах роману, насправді має певні етапи. Складається враження, що Гертруда Стайн наче навмисно занурює читача в "крижану воду" свого "нескінченного теперішнього" дуже повільно, поступово, наче намагаючись пом'якшити шок, який цілком передбачувано може в нього виникнути. Хоча загальноприйнятною є думка дослідників, згідно з якою оповідь роману заходить у глухий кут, і письменниця, просто не знаючи, що з нею робити, кидає *opus magnum* без закінчення. Отже, наростання рівня абстракції, згідно із такою інтерпретацією, - не свідомий задум авторки, а її творче фіаско. Здається, що це не зовсім так, і своєрідна стильова еволюція притчі в рамках роману – зайве тому свідчення.

До того ж, ці притчі можна сприймати як своєрідні "дороговкази" на доволі непростому шляху "читання" роману, "згустками" сенсу в загальноприйнятному значенні цього слова, який кожен читач звик очікувати від літературного твору, та від інтерпретації якого багато в чому залежить насолода, яку він звик від цього тексту отримувати. Проаналізовані комплексно, вони дозволяють віднайти певні "виходи" на проблематику твору, що й досі залишається до кінця не збагненою.

Починати аналіз варто з жанрової ідентифікації цих "творів у творі". Я називаю їх притчами, оскільки вони відповідають всім головним

характеристикам цього прадавнього жанру: існують ніби «поза часом та простором» і мають доволі високий рівень абстрактності. Найголовнішим є те, що від притчі до притчі цей рівень абстракції тільки зростає. На відміну від самого роману, що тяжіє до непомірної «розпливчатості», притчі з нього дуже лаконічні, а алегорії, що вони містять - об'ємні та неоднозначні. Письменниця в своїх «творах у творі» цілком очевидно використовує давні традиції епічної оповіді, причому робить вона це скоріше в дусі постмодернізму, ніж модернізму.

Притчею прийнято називати "епічний жанр, що являє собою коротке повчальне оповідання в алегоричній, інакомовній формі" [1, с. 808]. Дійсність у притчах зображено в абстрагованому вигляді, без хронологічних й територіальних прикмет, відсутнє і прикріплення дійових осіб до конкретних історичних імен. Цей жанр має дуже давню історію, але найвідомішими є біблійні притчі, особливо з Нового Завіту, які суттєво вплинули на формування всієї європейської культури. Відтоді жанр притчі в різних модифікаціях використовували митці різних епох. Зовсім нового значення цей прадавній жанр здобув у ХХ сторіччі, коли його в своїй творчості почали використовувати та модифікувати дуже різні письменники, яких об'єднує мабуть єдина риса: всі вони відіграли ключову роль в розвитку літературного процесу ХХ сторіччя. В І половині ХХ сторіччя це і експресіоніст Ф.Кафка зі своїми притчами в формі оповідань, і великий драматург Б. Брехт, і екзистенціалісти Ж.-П. Сартр (п'єси) та А. Камю (романи та есе). В літературі постмодернізму притча зазнає ще суттєвіших трансформацій і використовується передусім як вставна оповідь в епічних творах (наймасштабнішим творцем притч в добу постмодернізму, ймовірно, можна вважати М. Павича).

Комплексно проаналізувати всі притчі в рамках однієї статті неможливо отже зосередимось на притчі про колекціонера, яка відіграє важливу роль в поезії твору. "Притча про колекціонера" найдовша в романі. Вона "вривається" в оповідь роману на 489 сторінці як ілюстрація певного типу чоловічої натури. Зважаючи на те, що роман "Походження американців" не перекладено ані українською, ані російською, і він ніколи не привертав особливої уваги вітчизняних дослідників, вважаємо за доцільне навести повний текст цієї притчі:

"Один з таких чоловіків мав маленького сина, і він, цей малюк хотів зібрати колекцію шпергелів й метеликів і він цим так захопився і тоді почав все готувати, а батько раптом сказав синові чи маєш ти певність що це не жорстоко, те що ти збираєшся заповідати, вбивати цих маленьких створінь лише задля власної колекції, і це дуже схвилювало сина і вони багато про це розмовляли, вдвох, і вони розмовляли й розмовляли і тоді нарешті батько переконав сина що це жорстоко і хлопчик сказав що не робитиме цього і батько сказав хлопчикові що в нього дуже шляхетний син коли він може відмовитись від задоволення якщо воно жорстоке. Тоді хлопчик пішов спати а

потім батько коли прокинувся рано вранці побачив в кімнаті чарівного метелика і він зловив його і він убив його і він пришпилював його і він розбудив свого сина і показав це йому і він сказав йому "бачиш який в тебе вправний батько, він упіймав і вбив цю комаху," хлопчик геть роззубився а згодом сказав що продовжить збирати свою колекцію і тоді на цьому всі розмови припинилися а я коротенько описала все що одного разу трапилось і все це дуже цікаво". (*One of such of these kind of them had a little boy and this one, the little son wanted to make a collection of butterflies and beetles and it was all exciting to him and it was all arranged then and then the father said to the son you are certain this is not a cruel thing that you are wanting to be doing, killing things to make collections of them, and the son was very disturbed then and they talked about it together the two of them and more and more they talked about it then and then at last the boy was convinced it was a cruel thing and he said he would not do it and his father said the little boy was a noble boy to give up pleasure when it was a cruel one. The boy went to bed then and then the father when he got up in the early morning saw a wonderfully beautiful moth in the room and he caught him and he killed him and he pinned him and he woke up his son and showed it to him and he said to him "see what a good father I am to have caught and killed this one," the boy was all mixed up inside him and then he said he would go on with his collecting and that was all there was then of discussing and this is a little description of something that happened once and it is very interesting*) [2, с. 489 - 490] (Переклад мій. - Н.Б.)

У порівнянні з іншими притчами з роману, історія про колекціонера вирізняється масштабною та алегоричною глибиною, її без перебільшення можна назвати дидактичною. Ймовірно, і сама авторка вважає її особливою, адже саме цей епізод з роману "Походження американців" Гертруда Стайн обирає для славетної усної презентації своїх творів (йдеться про аудіо запис обраних творів в авторському виконанні, здійснений в Колумбійському університеті Нью-Йорку зимою 1934 – 1935 року, під час лекційного туру).

Цікаво, що в тексті роману, розповіді про сина та батька передує історія стосунків невідомої доньки та батька, що також базуються на глибокому непорозумінні та "зовнішньому" повчанні з боку батька, який сам часто чинить наперекір своїм словам. "*Часто трапляється так, що це живе в людині, що людина чинить щось, робить це дуже часто, робить багато чого, коли вона молода і коли подорослішала і коли постаріла. ... Був собі один чоловік який завжди писав своїй доньці що вона не повинна чинити погано робити те що може його збезчестити, вона не повинна цього робити, і в кожному листі що він їй писав він нагадував їй що вона не повинна такого робити, і він був їй батьком і давав їй мудру високо моральну пораду.*" [2, с. 488] (*It happens very often that a man has it in him, that a man does something, that he does it very often, that he does many things, when he is a young one and an older one and an old one. ... There was a man who was always writing to his daughter that she should not do things that were wrong that would disgrace him, she should not do such things and in every letter that he wrote to her he told her she should not do such things, that he was*

her father and was giving good moral advice to her...) Здається, що цей контекст є дуже важливим для інтерпретації змісту та моралі неоднозначної притчі.

З самого початку історія про батька й сина викликає асоціації з «Колекціонером» (“The Collector”), (1963) - першим романом Джона Фаулза, одного з корифеїв постмодернізму. Вважається, що в цьому романі Фаулз вперше в історії світового мистецтва відтворює архетип чоловіка, що ув’язнює жінку та знущається з неї, компенсуючи таким чином власний комплекс меншовартості. Без перебільшення можна сказати, що образи колекціонера та метелика стануть культовими в мистецтві другої половини ХХ сторіччя.

Гертруда Стайн створює цю метафору за півсторіччя до Д. Фаулза, також асоціюючи колекціонування з насильством. Звичайно, з зовсім іншими, ніж у Фаулза, акцентами. В цій притчі вона знов повертається до особистих переживань - взаємин з батьком та демонструє гостре протиріччя між "зовнішнім" повчанням, коли батьки вдають, що завжди знають як чинити вірно й вимагають лише такої "правильної" поведінки від своїх дітей, та їхніми вчинками, які часто виявляються протилежними їх словам.

Я зустріла лише дві спроби інтерпретації цієї притчі в американському стайнознавстві. На думку Лізи Раддік, Стайн використовує цю історію, для болючого з’ясування стосунків із власним батьком, але в інтерпретації Раддік йдеться виключно про таку незручну проблему, як інцест. Саме так прочитує дослідниця записи вигаданої "поганої" доньки, яку начебто скривдив батько, про які йшлося вище: *"... розповідь про інцест перетікає у завуальовану історію хлопчика, який мріє зібрати колекцію метеликів. ... Цього разу кривда не така значна, але цей батько – так само непослідовний, як і автор листів, що чинив інцест.... Батько з першої історії табує, але "вчить" свою дитину сексу; цей батько табує, але вчить насильству. "* [3, с. 113] (... *The incest vignette fades to a story about a young boy who wishes to make an insect collection. ...The wrong is a lesser one this time, but this father is just as confusing as incestuous letter-writer. His son is all mixed up by the conflicting signals the father sends. The father in the other vignette tabooed yet “taught” his child sex; this father taboos but teaches violence.*) (Виділено мною. – Н.Б.)

Я виділила ключові слова, на яких дослідниця ґрунтує свою аргументацію. Замість конкретного “butterflies”, що використовується в тексті роману, Л.Раддік чомусь обирає більш загальне “insects”, адже останнє за формою майже збігається з “incest”; колекціонування метеликів чомусь стає "задоволенням" і т.д. Вірно окреслюючи проблему (конфлікт із батьком), психоаналітичне прочитання виглядає занадто радикально. Я не бачу в цьому тексті жодного натяку на інцест, але, здається, що проблема у стосунках з батьком стосується передусім неприйняття сексуальної орієнтації Стайн, а отже – її справжньої індивідуальності ("самості") письменниці. Докази на користь такої інтерпретації знов можна знайти в самому тексті роману. За сторінку до "історії про погану доньку" та притчі про колекціонера, знаходимо цікаві роздуми про "яскраву хустинку": *"Дуже важко любити щось мати серйозні*

почуття коли всі думають що лише служниці може таке бути до вподоби, дуже важко в такому разі купити цю річ. Неймовірно скільки потрібно відваги щоб купити та носити їх та пишатися ними цими хустками яскравого кольору коли всі інші хто має гарний смак обирають білі або світлих відтінків і коли яскрава хустинка приносить тому хто її придбав стільки насолоди що він страждає завжди коли їх в нього нема коли він одну із них не купив. Дуже важко лишатися собою, завжди робити все будь що як ти хочеш, чогось хотіти. ..." [2, с. 487] (*It is a hard thing to be loving something with a serious feeling and every one is thinking only a servant girl could be loving such a thing, it is a hard thing then to buy that thing. It is a very wonderful thing how much courage it takes to buy and use them and like them bright colored handkerchiefs when every one having good taste is using white ones or pale colored ones when a bright colored one gives to the one buying them so much pleasure that that one suffers always at not having them when that one has not bought one of such of them. It is very difficult thing to have your being in you so that you will be doing something, anything you are wanting, having something you are wanting...*) В такому контексті історія про листи батька й доньки набуває зовсім іншого звучання, і в ній важко побачити навіть легкий натяк на інцест. Що стосується притчі про колекціонера, Ліза Раддік безперечно має рацію, говорячи про інстинкт до насильства, подолання (точніше, неможливість подолання його в собі) та виховання насильства в дітях, головним чином через розходження слів та дій батьків. Тут цікавим є те, що в притчі вже фігурує хлопчик, а не дівчинка, який за своєю природою значно агресивніший.

С. Мейер вважає, що історія про батька-колекціонера перегукується з віршем В. Вордсворта "Все навпаки" (*The Tables Turned*) та є ілюстрацією "радикального емпіризму" Гертруди Стайн, яка в цій притчі постає проти традиційної науки, яка, по суті, вбиває емоційний компонент пізнання, а отже, не здатна віднайти істинне знання:

Sweet is the lore which Nature brings;
 Our meddling intellect
 Mis-shapes the beauteous forms of things:-
 We murder to dissect.
 Ведь наш безжизненный язык,
 Наш разум в суете напрасной
 Природы искажают лик,
 Разъяв на части мир прекрасный.

[5] (Пер. И. Меламеда) (Курсив мій. – Н.Б.)

На думку дослідника, в цьому вірші Вордсворт, як і Стайн за два сторіччя по тому, виступає проти традиційного емпіризму XVIII сторіччя та опосередковано схиляється до "радикального емпіризму": "Препарування з віршу "Все навпаки" Вордсворта... підходить для будь-якого емпіричного методу, включаючи теорію еволюції, оскільки традиційний емпіризм, на відміну від емпіризму радикального, передбачає повну відмову від емоційної

складової в процесі пізнання" [4, с. 11]. (*Wordsworth's dissection in The Tables Turned ... holds for any empiricist method, including that of evolutionary science, because ordinary empiricism, unlike radical empiricism, requires that one divorce the pursuit of knowledge from one's emotional investment in the procedures one has come to follow.*) Подібна інтерпретація є важливою спробою вписати новаторські художні пошуки Гертруди Стайн у приголомшливу зміну картини світу, ініційовану філософською думкою наприкінці XIX – в першій половині XX сторіччя.

Лишається відкритим питання, з якою метою Гертруда Стайн в "Походженні американців" звертається до прадавньої літературної традиції та вкраплює в роман притчі, які на перший погляд зовсім не пов'язані з основною оповіддю та скидаються на таких собі "іногородців" у загальному текстовому малюнку. Очевидно, що письменниця використовує притчі не лише для того, щоб проілюструвати певні типи людського характеру та закономірності поведінки людей у певних обставинах, а також свої естетичні переконання. Мало що прояснює і психоаналітичне трактування окремих історій. Здається, що Стайн вабить епічний розмах, і на стильовому рівні такі алегоричні відступи наближають її твір до найвищих зразків всієї західноєвропейської літератури. Це дає підстави провести певні паралелі між використанням міфів та міфотворчістю європейських модерністів (Джойс, Вулф та інші) та звертанням Гертруди Стайн до традицій притчі.

Таким чином спростовується теза багатьох стайнознавців про начебто повне ігнорування письменницею прадавніх літературних технік (якими є і міфологія і притча), що вважається однією з головних рис літератури модернізму. Щоправда, варто зазначити, що Гертруда Стайн, так само як і інші поціновувачі цього давнього жанру у XX сторіччі (Ф.Кафка, Б.Брехт, Ж.П.Сартр, А.Камю та ін.), порушували один з головних «законів» жанру. В традиційній притчі для того, щоб пояснити зміст інакомовності, має бути пояснення алегорії. Стайн, подібно до інших модерністів, лишає більшість своїх притч без жодних пояснень, наче залишаючи останнє слово за читачем та заохочуючи його до співавторства твору.

Література

1. Гладкова О.В. Притча // Литературная энциклопедия терминов и понятий. – М.: НПК «Интелвак». – 2001. – С. 808 – 809
2. Stein G. The Making of Americans. Being a History of a Family's Progress. – London: Dalkey Archive Press, 2006. – 925 p.
3. Ruddick L. Reading Gertrude Stein: Body, Text, Gnosis. – Ithaca and London: Cornell U Press, 1990. – 270 p.
4. Meyer S. Irresistible Dictation. Gertrude Stein and the Correlation of Writing and Science. – Stanford: Stanford UP. – 2001. – 450 p.

5. Wordsworth W. The Tables Turned, an Evening Scene on the Same Subject// Избранная лирика. - На английском языке с параллельным русским текстом / Составл. Е. Зыковой. - М.: ОАО Издательство "Радуга", 2001

Аннотация

Н.В.Богиня «Притча "О коллекционере" в романе Гертруды Стайн "Становление американцев"»

Статья посвящена анализу отдельных эпизодов романа Гертруды Стайн "Становление американцев", которые предлагается называть притчами. Поэтика притч романа приближена к постмодернистскому варианту этого древнего жанра. В центре работы – одна из центральных притч романа – "О коллекционере". Анализируются разные варианты интерпретации этого "текста в тексте", предложенные американскими стайноведами; предпринята попытка собственного прочтения – "Коллекционер" рассматривается как дидактическая притча.

Ключевые слова: притча, модернизм, постмодернизм, стиль, абстрактность, дидактичность

Анотація

Н.В.Богиня «Притча "Про колекціонера" в романі Гертруді Стайн "Походження американців"»

Статтю присвячено аналізу окремих епізодів роману Гертруді Стайн "Походження американців", які пропонується називати притчами. За своєю поетикою притчі з роману Гертруді Стайн наближені до постмодерністського варіанту цього давнього жанру. В центрі роботи – одна з центральних притч роману – "Про колекціонера". Аналізуються різні варіанти інтерпретації цього "тексту в тексті", запропоновані американськими стайнознавцями; зроблено спробу власного прочитання – "Колекціонер" трактується як дидактична притча.

Ключові слова: притча, модернізм, постмодернізм, стиль, абстрактність, дидактичність

Summary

Natalya Bogynia The Story of *The Collector* in Gertrude Stein's Novel *The Making of Americans*

The abstract deals with the analysis of some episodes of Gertrude Stein's novel The Making of Americans. The suggestion is made to call them parables which poetics is reminiscent of the postmodern version of this ancient genre. The abstract is focused on parable The Collector. Different ways of interpretation of this "text in the text", suggested by the American Stein scholars are analyzed; an attempt of a new reading of this parable is made – The Collector is interpreted as a didactic parable.

Key words: parable, modernism, postmodernism, style, abstractionism, didactic nature

Статтю прорецензовано та рекомендовано до друку д. філол. н., проф. Е.П.Гончаренко.